

A MÓZESI ÍRÁS

Összeállította és magyarázatokkal ellátta: Szedő-Neuwirth Sándor Budapest,
2008. (5769). Második bővített kézirat.
(Az Internetről letölthető: <http://zsidok.bravehost.com/mose.pdf>)

A közel-keleti térség írásjelei Mózes előtt, Mózes idejében és Mózes utáni korban

E dolgozat elkészítésének kiinduló oka az a gyakorta felmerülő kérdés volt, hogy a Mózes korában élt zsidó nép után a szentírásnak csak a későbbi időkben keletkezett és iratokban fennmaradt szövegén kívül alig maradt az utókor számára használható egykorú írásos emlék, holott a zsidó biblia és irodalom folyamatosan hivatkozik a mózesi korra. A babilóniai Talmud *Megilla* traktatusa szerint vitát nyitottak annakidején, (i.sz. kb. 200-ban), hogyan vajon milyen betűkkel volt az eredeti mózesi tan írva, de lezáratlan maradt a téma. Mai napig teljes bizonyossággal állíthatjuk, hogy Mózes idejéből semmiféle eredetinek tekinthető írásos anyag nem került elő. Ezért ezen dolgozat is a zsidó hitvilág és az írott történelem sajátos ötvözete. Az itt leírt új gondolatokért e sorok írója felelős.

Ahhoz, hogy ezt a sokak számára izgalmas témát kellően körüljárjuk, meg kell ismerkedni e kor földrajzával és a környékén élt népek nyelvével és annak írásban rögzített közlési módjával, így logikailag alátámasztva talán eljuthatunk az elfogadható végeredményhez.

A közel-kelet legrégebbi országa, amellyel az ókori zsidó nép és Mózes kapcsolatba került, Egyiptom. Az ő régi írásjeleik közel 5000 évesek. Ezen írásjelek, mint azt az ábrán láthatjuk nem a mai értelemben vett írásjelek, amelyek végeredményben hangot rögzítő jelek, hanem egyes ábrázoláshoz tartozó fogalom jelek. Később ezek a jelek mindinkább szótag jelekké váltak, majd a fogalmat jelentő mássalhangzók együttesévé egyszerűsödtek.

Hieroglif írás			Hieratikus írás		Démotikus írás
kőbe vésve		papiruszon			
					
					

(Két ó-egyiptomi írásjel a háromféle változatban)

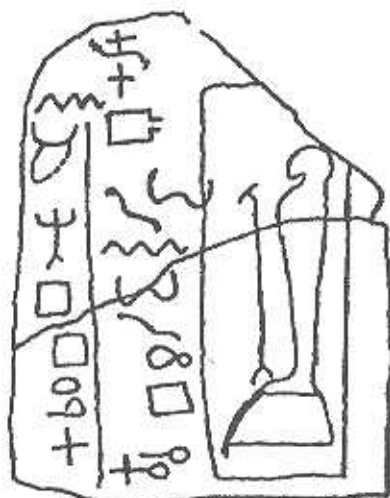

(Jobbról balra olvasva a KLEOPATRA nevet adja)

Az egyiptomi írás széles körben nem tudott elterjedni. A legrégebbi hieroglif írás csak kővésésre volt alkalmas, nagyon dekoratív és sokféle fogalmat jelentő, képszerű jeleket használó szóírás (logográfia) volt. Az ezzel párhuzamosan használt hieratikus írást a papok használták. Ez már alkalmas volt a papyrus háncsból készített lapokra tussal és ecsettel felvitt szövegek viszonylagos gyors elkészítéséhez. Az egyszerűbb a démotikus írás, amelyet az i. e. I. évezredben, i. e. 200-ig használtak az írnokok, e jeleket már lágy viasz, vagy agyagtáblákra karcolták, szöveg változtatás esetén könnyedén törölték és az elsímított részre, újra írhattak. Egyiptomi hieroglif írásos emlékek tízezerrel kerültek elő.

Mózesel és korával egyik sem foglalkozik.

Az egyiptomi hieroglif írásjeleknek egyszerűsített, és alig néhány jelből álló változatát is megtalálták a régészek. Jeleket, amelyeket az idegenből hozott rabszolgák is megértettek.

Ennek jó példái a Szináj-félsziget rézbányáiban talált, a bejáratokhoz közeli falakra vésett egyszerű jelek, amelyekkel valószínűleg a bánya munkásainak adtak eligazítást.

Történészek véleménye szerint ezek a munkások sémi robotosok voltak és akik számára az egyiptomi kb. 1000 jelet tartalmazó hieroglif-hieratikus írásból, kb. 30 jelre szűkített fogalom- és szótagírást alkottak. Megteremtették, talán tudtukon kívül, a szótag-hangírás képpel jelölt betűk elvi alapjait.

A kőlapon látszó írást proto-szináji írásnak nevezik és kb. 30 jelből áll.

Ezen írás-családdhoz tartozik, de már a szó- és szótagírást is 22 db jelre szűkíti a proto-kanaáni-séminek elnevezett íráskép sor. Talán ez volt az első betű-kép sor, amelynek fejlesztése elvezetett a sémi nyelvcsaládhoz tartozó, a föníciaiak által feltalált, (a későbbiekben tárgyalt) betű-hang íráshoz.

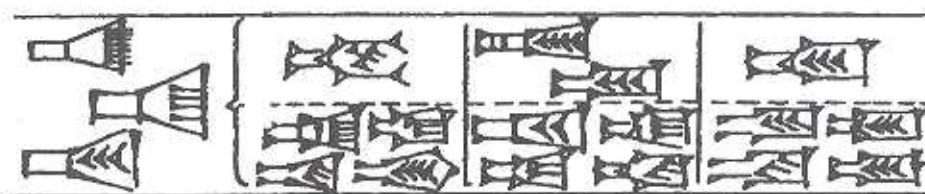

Proto-kanaáni-sémi kép-betű sor)

A Földközi-tengerhez közel, a föníciai határ közelében ez időkből egy igen aktív kereskedő nép élt, az ugarit nép. Ők már betűírást használtak, az ún. ugarit ékírásos ábécét. Ez 30 jelet tartalmazott, és velük minden szót le lehetett írni. Magánhangzó jeleket is használtak, oly módon, hogy az alefnek három változatát használták. Sajnos ezt a kis népet az i. e. 12. században a tenger felől érkezett rablók elpusztították, városállamukat lerombolták. Francia régészek kutatták át a területet, és így ismerte meg a világ e kis nép tragédiáját.

(Az ugarit ékírásos ábécé)

Az ékírás igazi elterjesztői azonban nem az ugariti kis nép volt, hanem az ókori világ legerősebb hatalma, amelyet nem lehet egy népként felfogni, mert úgy időben, mint földrajzi kiterjedésében változott e térségben. E térséget leginkább Babilónia és Mezopotámia néven ismerik. Legrégebbi államalakulat a sumer-akkád városállamok az i. e. 3100 táján. Ezeket váltotta fel a híres, nagy uralkodó, a héberektől különböző, de szintén sémi származású Hammurapi, akinek jól szervezett erős és fejlett birodalma az i. e. 18. században ért tetőpontjára. Utódaik az asszírok és a médek, majd a perzsák és a hozzájuk csapódott egyéb kis népek. Mindezeknek a népeknek és a Tigris és Eufrátesz folyamköz egyéb népeinek emlékéért az ékírásukban találjuk meg. Leghíresebb emlék a Hammurapi kő oszlopa. Ismert nevén a Hammurapi-törvénykönyv. (A Louvre tulajdona.)

(Egy mezopotámiai ékírás jel történeti változatai, Uruk város neve.)

Hammurapi birodalma eredetileg a Tigris és Eufrátesz folyók közötti ún. Babilóniát foglalta magába, beolvastva az egykori sumérok-akkádok maradványait is, majd terjeszkedett a Mezopotámia néven ismert területekre. Valószínű, hogy Hammurapi szigorú törvénykönyve volt az egyik kiváltó ok, amiért igen sok a héberekkel rokon arám néptörzs, akik főleg kereskedésből éltek és a karaván utakat járták, ezek a nomád arámiak, népvándorlászerűen elhagyták hazájukat és szétszóródtak a közel-kelet valamennyi országában. Volt olyan törzs közöttük, akik új államot alkottak. (Pl. Arám.)

Az arámoknak nem volt saját írásuk. Ők az ugarit illetve az asszír ékírást ismerték és használták. Rövid időn belül kiderült, hogy a Babilóniában és Asszíriában használatos, eredetileg akkád ékírás idegen országokban a külkereskedelem számára nem volt megfelelő a félreérthető szavak és a többféle fogalmat is jelenthető azonos írásjelek miatt.

Eljött tehát az idő a nomád arámok részére, hogy a már nélkülözhetetlen írásnak, a minden sémi eredetű nép számára alkalmas, a Föniciában feltalált, csak 22 betűből álló, de minden fogalmat leírni képes, összeolvasható hang „ABC” átvételére és elterjesztésére.

(A föníciai ábécé jobbról balra sorrendben.)

A föníciai sémi eredetű nép, amely ókori szóhasználattal a Nagy- Tenger mellett élt, igen tevékeny és szorgalmas volt. Gályáikkal bejárták az akkor ismert világot, és jó néhány kereskedő várost alapítottak. Legismertebb talán Karthágó volt. Időszámításunk előtti 14-8 század között éltek és alkottak államot, de általában mindig volt valamely nép, akik az erősebb jogán gyámkodtak felettük és így a kereskedelmi haszonból osztozni kényszerültek.

Az arámiak (arameusok) kereskedelmi ismereteikkel azonnal felfedezték, hogy az új írásmód a céljaiknak tökéletesen megfelelő, tehát kidolgozták a saját arameus nyelvükre, továbbá a föníciai, a föníciai-moábi, a föníciai-héber és más közel-keleti sémi népek nyelveire is alkalmazható **arameus betűírást**.

A zsidó történelem elemzése nem tárgya e tanulmánynak, ezért néhány évszázadnyi ugrás után már a mózesi történettel folytatom. Mózes, aki negyven éves koráig az egyiptomi udvarban nevelkedett, tökéletesen ismerte az egyiptomi kultúrát. Amikor elmenekült a pusztába, akkor olyan környezetbe került, ahol már élénk élet folyt a karaván utak mentén, és a föníciai eredetű írásbeliség a mindennapi élet része volt. Vagyis Mózes, amikor 80 éves korában kivezette népét Egyiptom országából, már ismerte pl. a föníciai-moabita ABC-t, hiszen ott élt negyven évig Midjanban, ami Moabbal határos testvér állam volt. Így beszélte a föníciai-moabita nyelvet és használhatta írásukat, valamint a föníciai-arám nyelvet és írást az **arameust**. Ezt a közös sémi ABC-t kellett neki héber nyelvre és arameus írásra átültetni, ami úgy vélem nem volt túlságosan nehéz feladat, mert mindezeknek a nyelveknek közös az eredete. (Megjegyzésre érdemes, hogy ezen államok alapító ősei a nem távoli időkben még közeli rokonok voltak: Midjan apja és Jákob [Izrael] nagyapja Ábrahám volt. Moab nagyapja pedig Hárán, aki Ábrahám testvére volt. Ábrahám harmadik testvére Náchor. Náchor unokája pedig Áram, az arameus nép őse. De ez az utóbbi a történészek szerint vitatható, mert több Áram is élt azokban az időkben.) A térképet nézve, nyilvánvalóvá válik az is, hogy Midján és Moáb határainak közelében van a Szináj-hegy is ahol a zsidó nép az egyiptomi kivonulás után biztonságban letáborozott és ahová Mózes felment, hogy lehozza a kőtáblákat a leendő zsidó nép törvényeinek alapjait.

Ezért merült fel és lett vezérelve e tanulmánynak, hogy annak a térségnek, ahol a zsidó nép élt a mózesi időben, annak kell a korabeli múltját felderíteni. Így alakult ki, hogy e térség és a meghatározott időben ott élt népek írásos anyagainak vegyem elemzés alá.

Egy kis kronológia: (Megjegyzés: az évszámok tekintetében kisebb, nem számottevő eltérések vannak, mert a tudósok különbözőképp számolnak), Az egyiptomi történetírás II. Ramszesz fáraó uralkodását i. e. 1279-1213 közötti időre teszi, és még azt is leírták, hogy hatvanhat évig uralkodott. A zsidó történetírás azt mondja, hogy az egyiptomi rabszolgaságból történt kivonulás II. Ramszesz uralkodásának második évében, azaz i. e. 1277-ben történt. A történetírás még azt is elmondja, hogy Mózes 80 éves volt ekkor, és népét a pusztai vándorlás során még 40 évig vezette és 120 éves korában halt meg.

Ha e számokat összevetjük, pontos évszámokat kapunk Mózes születési és halálozási évéről. Mózes 1357-ben szülehetett és 1237-be hunyt el. (Más forrás Mózes születési évét 1392-re teszi. Halálozási évét 1272-ben jelöli meg). Vannak történészek, akik kétségbe vonják ezeket az időpontokat, és azt a nézetet képviselik, hogy a kivonulás I. Szeti, vagy Merenptáh fáraók idején történt. Semmi jelentősége sincs ezeknek a kisebb időpont változtatásoknak az írás története szempontjából.

Az i.e. 12-11 évszázad a már letisztult betű-jelű föníciai betűírás aranykora volt. Az aramiak jóvoltából ezen időben valamennyi közel-keleti nép beszélte az arameus nyelvet és írásaikban a föníciaiak által felfedezett 22 mássalhangzóból álló hang-írást egyre több nép használta a saját nyelven leírandókhöz is. Nem volt kivétel ez alól a zsidó nép sem.

𐤀 𐤁 𐤂 𐤃 𐤄 𐤅 𐤆 𐤇 𐤈 𐤉 𐤊 𐤋 𐤌 𐤍 𐤎 𐤏 𐤐 𐤑 𐤒 𐤓 𐤔 𐤕 𐤖 𐤗 𐤘 𐤙 𐤚 𐤛 𐤜 𐤝 𐤞 𐤟 𐤠 𐤡 𐤢 𐤣 𐤤 𐤥 𐤦 𐤧 𐤨 𐤩 𐤪 𐤫 𐤬 𐤭 𐤮 𐤯 𐤰 𐤱 𐤲 𐤳 𐤴 𐤵 𐤶 𐤷 𐤸 𐤹 𐤺 𐤻 𐤼 𐤽 𐤾 𐤿

(föníciai-arámi-héber 22 betűs ábécé)

א ב ג ד ה ו ז ח ט י כ ל מ נ ס ע פ צ ק ר ש ת

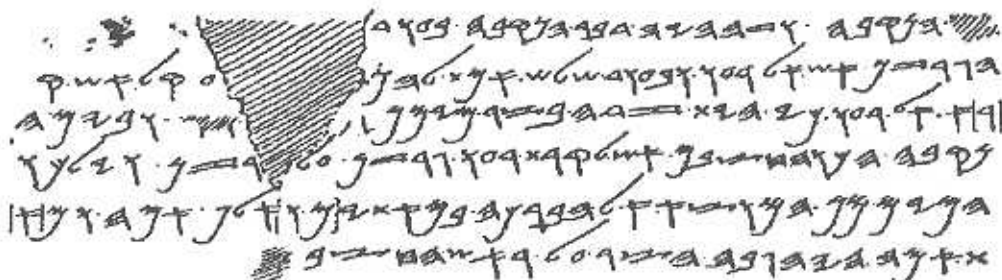
(A jelenleg használatos 22 betűs héber alap-ábécé)

Olyan bizonyítékunk nincs, ami cáfolhatná, vagy ami a legkisebb kétséget is ébreszthetné bennünk, hogy Mózes mesterünk nem a föníciai-arámi írásjeleket használta héber nyelvéhez, amikor abban a korban és szituációban az volt az egyedüli életszerű. Ez az álláspont természetesen addig valódi, amíg meggyőző erejű ellenkező tény fel nem merül. A föníciai eredetű betűk alatt felsoroltuk a velük egyező értelmű és jelenleg is használatos u. n. kvadratikus héber betű-képeket. Ismételten meg kell jegyezni, hogy a föníciai eredetű héber-arámi betűknek, úgy mint a mai héber betűknek 22 eredeti mássalhangzója van. Ezt azért kell hangsúlyozni, mert az eredeti mássalhangzókhoz számérték is tartozik, a pótlólag beépített betűknek számértékük nincs. (A betűk alakja kézi írásról lévén szó, helyileg és az írótól függően többé kevésbé változó). Érdekes a kövésésű siloachi betűírás.

A Siloach alagút

Az alagút az ókori Jeruzsálem egyi építészeti remeke.

Ami e tanulmány tárgyát képezi, az a felirat betűinek formája, amely nem más, mint a föníciai-héber-arám betűforma és a héber nyelvezet. A régészek szerint Ezekiás Juda királya volt az, aki gondolt arra, hogy háború esetén a várost vízzel ellássa. (i e.725-700).

A Siloachi héber felirat a siloachi helyi jellegű föníciai-héber betűkkel.
(Az alagút faláról levéselt feliratos tábla az isztambuli múzeumban van.)

[...] [...] הנקבה [...] חזה היה דבר הנקבה בעוד [...] [...] הגרון
 אש אל רעו ובעוד שלש אמת להנקב נשמנ]ע קל אש ק
 רא אל רעו כי הית זדה בצר מימן ונמשמ. אל ובים ה
 נקבה הכו החצבם אש לקרת רעו גרון על ג.רון וילכו
 המים מן המוצא אל הברכה במאתים ואלף אמה ומנא] [...] ת
 אמה היה גוה הצר על ראש החצבם

(A Siloachi héber felirat átírása a jelenleg használatos héber betűkkel)

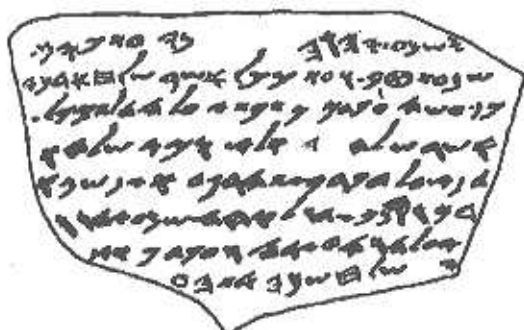
Magyar fordítása a héber nyelvű feliratnak:

[...] Az áttörés. És ez az áttörés története.

Amidőn [...] A bontó-fejszét egymás felé és amikor még három
 könyöknyit kellett átütni, meghallotta az egyik a másik
 kiáltását, mert repedés támadt a sziklában jobb felől és bal felől. És az áttörés
 napján a bontó-fejszések elérték egymást, fejsze a fejszére csapott és megindult
 a víz a forrásból a ciszterna felé 1200 könyök hosszúságú úton. Száz
 könyök volt a szikla magassága a bontó-fejszések feje felett.

Mielőtt befejeznénk a föníciai-héber betűírás (más elnevezéssel: arameus-héber ábécé) taglalását, meg kell néznünk még egy cserép-levelet, amelyet a babiloniai fogság előtt írtak. Ezen kurzív betűs levélben figyelemre méltó a betűk alakjának változása. A világtörténelem valamennyi kézírásos levelére jellemző, hogy két teljesen azonos karakterű írás nincs. Fokozottan érvényes ez a krétával kézzel írt kurzív írásokra.

Föníciai-héber kurzív (kézi) írás:

Mai kvadratikus betűkkel átírva:

ישמע: יהוה... בני עת כים:
שמעת טוב: וענת ככל אשר: שלח אדני
כן: עשה: עבדך כתבתי על הדלת... ככל:
אשר: שלחתה: אלי: וכי: שלח א
דני: על: דבר בית הרפד: אין: שם: א
דם וסמכיהו לקחה: שמעיהו ו
יעלהו העירה ועבדך: אין
... שלח שמה את הע...

Magyar fordításban:

Adja YHWH az én uramnak, hogy ma halljon
jó hírt. Mindannak megfelelően, amit az én uram meghagyott
úgy cselekedett szolgálád, megfelelően mindannak,
amit meghagyta nekem. Az én uram érdeklődött
Bét-Harapid felől. Ott nincs senki.
Ami pedig Szemachjahut illeti, Szemachjahu elfogta őt és
felvitte a városba. Ami szolgálodat illeti, én
nem tudom a (tanút) odaküldeni.

A Bevezetőben a héber írás kialakulásának történetét úgy jelöltük meg, hogy a középpontba Mózeset képzeltük el, és az általa leírtak - amelyek hitünk szerint az idők végeztéig az emberiség részére szent törvények maradnak - kapcsán ismételtel kijelentettük, hogy semmiféle bizonyíték nincs arra nézve, hogy nem a **föníciai-héber-arameus** írás volt a mózesi kor írásbeliségének betűje.

A héber írás a mózesi idők előtt és után is folyamatosan változott, fejlődött. A változások okait nem ismerjük, de az írásjelek a közel-keleten ismert jeleket hordoznak. A tudomány ezeket a régi betű jeleket paleo-hébernek nevezi. Összefüggő szöveg még nem került elő.

(A korai paleo-héber betű-írás Mózes előtti egyik változata.)

A feltételezett mózesi írásképre, úgy tűnik, a végleges válasz napjainkban megszületett. A Holt-tengeri tekercesek között, amelyeket az i. e. II. század és az i. sz. I. században írtak, olyan pergamenek is előkerültek, amelyek kicsit kezdetleges, de feltétlen a mai írásképhez hasonlító kvadratikus héber (lásd a következő oldal alsó során a héber ABC-t.) szövegében – a Mózesről származtatható YHWH írásjelet – minden esetben a szöveg többi írásjelétől eltérően az ősi arameus-héber, kurzív (dőlt-kéziírás) betűivel írták. (Lehet, hogy előttünk már ismeretlen, kultikus félelem miatt írták ezt az egyetlen szent szót mindig így módon az írástudók.) A zsolttár pergamenek ezen a részén, (lásd a következő oldalon) tizenkétszer olvasható az ősi „YHWH” négybetűs istennév és mindig az ismert arameus-héber betűkkel és héber nyelven: „**יהוה**”

Íme a barlangokból előkerült tekercesek közül a már említett egyik, amely hasonló Dávid király zsoltáraihoz. Ezen régi tekeresnek különlegessége, hogy szinte soronként fordul elő benne a Tetragrammaton, a „Név” a feltételezett mózesi stílust idéző tus-tinta írással. Az eredeti betűkhöz elfogadhatóan hasonlító, de mai számítógépes írással leírva: **ꠏꠕꠕꠕ**

יְהוָה יְהוָה יְהוָה יְהוָה
 יְהוָה יְהוָה יְהוָה יְהוָה
 יְהוָה יְהוָה יְהוָה יְהוָה
 יְהוָה יְהוָה יְהוָה יְהוָה
 יְהוָה יְהוָה יְהוָה יְהוָה

תְּהִיָּה לְיָמֵינוּ יְהוָה יְהוָה
 יְהוָה יְהוָה יְהוָה יְהוָה
 יְהוָה יְהוָה יְהוָה יְהוָה
 יְהוָה יְהוָה יְהוָה יְהוָה
 יְהוָה יְהוָה יְהוָה יְהוָה

Az olvashatóság megkönnyítésére a zsoltártöredék második szakaszának első két sorát megpróbálom hasonló betűkkel rekonstruálni:

יְהוָה יְהוָה יְהוָה יְהוָה
 יְהוָה יְהוָה יְהוָה יְהוָה
 Íme a YHWH íráskép, ahogy Mózes mesterünk valószínűleg írta.

Visszatérve a héber íráskép időbeli megjelenésére, a tudomány számon tartja, hogy az i. e. 10. sz.-i paraszt-naptárban (Gezer) volt az első kvadratikus betűforma, de az eredeti naptár elveszett. Az i. e. 5 sz.-ből megmaradt az u. n. Tóbiah felirat, és az i. e. 10.-szd.-ből a gezeri felirat. E feliratok keletkezési ideje azonban kérdéses. A babilóniai fogságból hazatértek: Ezra és tanítványai hatására (i. e. 458-tól) a kvadratikus írást tökéletesítették és ez az íráskép eltér az addig megszokott ó-héber betűktől. Ilyen hatás volt az assur íráskép (asszir-szir hatás), amely szinte alapul szolgált a jelenlegi héber betűinknek. A hagyomány szerint Ezra és Nehemja és az ő tanítványaik, valamint az általuk létrehozott tudományos tanács, fejezték be Tóránk akkor véglegesnek elfogadott héber nyelvű szövegét a magánhangzókkal kiegészített új szép héber betűkkel. (Megjegyzés: az i.sz. 9-10 században Áser ben Móse és apja Móse ellenőrizte e szöveget és az ő nevükhöz fűződik a szentírásunk mai maszoréta, azaz áthagyományozott hitelesített végső szövege).

יְהוָה יְהוָה יְהוָה יְהוָה

(A kvadratikus írásnak a szóvégi betűkkel bővített ábécéjének egyik formája i. e. IV-II. sz.-ből.)

Az ábrákon láthatók a már említett héber feliratok, amelyeket annak idején kőbe véstek:

סלניך
(A Tóbiah טוביה)

תחכאור
(A gezeri határkő גזר határkő)

Amikor a harmadik zsidó királyság és állam megszűnt, a történelem szerint az eredeti mózesi tant átszállították az Alexandria melletti Pháros szigetre.

A görögök idegen kultúrák utáni szellemi éhsége megkívánta, hogy a mózesi tant görög nyelvre lefordítsák. A tan valószínűleg ekkor még héber nyelvezetű és arameus írásjelű, de az is lehetséges, hogy arameus írásjelű és arameus nyelvezetű, vagy héber nyelvezetű és héber írásjelű volt. Az eredeti mózesi tan vagy a könyvtár égésénél pusztult el, vagy amikor a történelemből ismert földrengés és szökőár Alexandriát és Pharost a tengerbe mosta.

A fordítást, i.e. 323-246 között Ptolemaios I. ill. Ptolemaios II. kérésére készítették. Görögül Hebdomékontának nevezték, illetve latin szóval Septuagintának. Ezt a fordítást az idők során annyiszor átírták, hogy az i.sz. 120-130 körül a zsidó tudósok már nem fogadták el. Rabbi Akiba kérésére a Pontusból származó Aquila (arameus kiejtéssel Onkelosz) az összegyűjtött, még a mózesi időkben származtatható héber és arameus nyelvű kézirat töredékek alapján ismét lefordította görög nyelvre. Ezt a fordítást Rabbi Akiba „Kat akribeán”-nak nevezte, azaz pontosan találónak. Idők folyamán ez a fordítás is elveszett. A III. században egy ismeretlen tudós a maradványok alapján ismét lefordította, de arameus nyelvre. Ez a fordítás arameus nyelven, de héber betűkkel átírva a mai napig használatban van. Mivel az Onkelosz által alkalmazott szószerinti fordítás ez is, hagyomány őrzésből ez is a Targum Onkelosz nevet viseli. Az arameus nyelvű második tudós az átírásban az Örökkévaló nevét a Mózesztől származó YHWH-t, arameus betűkkel de héber nyelven יהוה formában írta. A Septuagintában *küriosz* szóval nevezték az Örökkévalót, ami megfelel a héber יהוה névnek. A középkorban ezt néhol három י, י jodra változtatták. Mai imakönyveinkben két jod י י -al írjuk az Örökkévaló nevét.

Nézzünk meg egy érdekes „Tízparancsolatot”, amely szövegében eltér a Mózesitől:

A „Tízparancsolat” (Arameus betűkkel, héber nyelven, kb. i.e. 5. századból.)

247 10 929M4 923L4 VL 9293 4L	1
147 42 2W0+ 4L	2
4YWL 439Y4 9T92 9W+C 4W+ 4L	3
19 W3 9T2 14 9YVI	4
494 14Y 4294 7K 094	5
429+ 4L	6
744+ 4L	7
947+ 4L	8
9PW 00 4099 990+ 4L	9
094+ 4L	10

A mózesi Tízparancsolattól eltérő szöveg magyar fordítása és héber betűkkel is leírva:

Ne legyenek neked más isteneid az én szímem előtt.	1 לא יהיה לך אלהים אחרים על-פני
Ne csinálj magadnak faragott képet.	2 לא תעשה לך פסל
Ne ejtsd ki az Örökkévaló a te Istened nevét hiába.	3 לא תשא את שם יהוה אלהיך לשוא
Emlékezzél meg a szombat napjáról.	4 זכור את יום השבת
Tiszteld atyádat és anyádat.	5 כבד את-אבך ואת-אמך
Ne gyilkolj.	6 לא תרצח
Ne törj házasságot.	7 לא תנאף
Ne lopj.	8 לא תגב
Ne vallj felebarátod ellen mint hamis tanú.	9 לא תענה ברעך עד שקר
Ne kívánd (a másét).	10 לא תחמד

Említésre méltó érdekesség, hogy a törvény eleje nem egyezik az általunk ismert tórai Tízparancsolattal. Lehet ez bővitmény is, de lehet az évszázadok folyamán bekövetkezett többszöri fordítás, vagy eltérő értelmezésnek eredménye. (Ismeretlen például, hogy mikor és miért került az első Ige elé a bevezető rész: Én vagyok..., ugyanis ez nem parancs, hanem kijelentés. A fenti régi arameus szövegben nincs benne ez a szövegrész, vagy ismeretlen tudósok kivették.) Már Rabbi Akiba is helytelenítette a többszöri indokolatlan szöveg változtatást és szorgalmazta az újrafordítás szükségességét. (Lásd az Onkelosz féle újrafordítást és ennek Mózes öt könyvében a mai napig való arameus nyelvű ismertetését.)

Nézzük meg a képzeletbeliős-kőtáblát és a mai utódját:

A mózesi kőtábla *képzelt* formája:
(Arameus -héber betűkkel, héber nyelven és a teljes tartalommal, köbe vésvé) .

A mózesi kőtábla mai szokvány formája:
(Csupán az első két szó található, héber nyelven, mai formájú héber betűkkel, köbe vésvé).

(Részlet)

אנכי יהוה
לא יהיה
לא תשא
זכור את
כבד את

אנכי יהוה
לא יהיה
לא תשא
זכור את
כבד את

Egy időben a zsidó nép töredéke (pl. az elveszett tíz törzs) és a sémi asszír nép egymás mellett élt, és az ottani zsidók az asszír ékírás helyett az assur (ashur) hangírást használták. Ez kvadratikus írás volt. Sajnos ez az asszír (ashur) betű-forma eltűnt, illetve arab-kurzív változata jelent meg a történelemben a szír és az arab betűkben. E tanulmányban valószínűsített alakjában –arab (szír) írásból visszaállítva- de az arab volta miatt átrajzolva, kvadratikus formában megpróbálom bemutatni ezen szép alakú betűket.

Az írás bemutatása előtt történeti visszatekintés szükséges, bármennyire is igyekszem e tanulmányban csak a betűkre koncentrálni.

A vallásos bibliatudomány sok esetben nem bontja ki részleteiben azokat a történéseket, amelyek az esemény idejében bizonyára még nem voltak kikristályosodva. Ilyen például, hogy a héber törzsek Mózes minden igyekezete ellenére sem alkottak egységes nemzetet, mert a vallás különbözősége megbontotta a nemzeti egységet. Az ókori Izrael északi és déli részén élők egységesen ugyan a láthatatlan és örök Egy-I'ten hitet vallották, de a mózesi Yahve és a régebbi Él-I'ten (Él-Eljon) Elohim/Saddaj tulajdonságai és törvényei eltértek egymástól. A mózesi törvények túl szigorúnak bizonyultak. Az ország kétfelé szakadt. Az északi rész Izrael, a déli Juda (Judea) néven. A meggyengült ország északi részét az ereje teljében lévő Asszíria bekebelezte (i. e. 721-ben) és lakosságcsereit hajtott végre. A Birodalomba áttelepítettek egy része rövidesen elfelejtette az Ábrahámra visszavezethető Él illetve Yahve vallást és felvették a hasonló tulajdonságokat mutató Assur főisten nemzeti vallást, aki Örök és Láthatatlan Istene volt az asszír népnek. A héber valláshoz hűségesek tovább vándoroltak. Egy részük a Káspi tó közelebbi oldalára, mások a tó túloldalán Ó-Irán közelében telepedtek le. Alig két évszázad múltán (i. e. 586-tól) Judea is asszír megszállás alá került., de a most áttelepítettek nagy része Babiloniában is megtartotta a mózesi Yahve vallását. A Birodalomban már voltak zsidó kolóniák és iskolák, ahol magyarázták Yahve törvényeit és írták a „Targumokat”. A szóbeli tudás alapján készített fordításokat, a már hébert nem ismerők részére, többnyire népi arameus nyelven és betűkkel. Az asszír vagy héber nyelvű fordításokat az ott ismert kvadratikus assur (ashur) betűkkel írva. Az iskolák készítettek a szövegeket és a hozzá tartozó magyarázatokat. Az őshazába még visszavágyók e „Targumokat” tanulmányozták.

Az arab (Asszír-szír) írásból általam visszaállított képzeletbeli „Assur” ábécé és alatta a mai héber ábécé:

א ב ג ד ה ו ז ח ט י כ ל מ נ ס ע פ צ ק ר ש ת
א ב ג ד ה ו ז ח ט י כ ל מ נ ס ע פ צ ק ר ש ת

Néhány sorban bemutatok assur írással, héber nyelven írt kivonatolt bibliai részt: (Királyok könyve II. 17/24).

וַיְבִי אֱלֹהִים לְאַחַד מִלְּבָבָא
וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֱמֶלֶךְ וַיִּבְרָא אֱמֶלֶךְ וַיִּבְרָא אֱמֶלֶךְ

Ugyanezen rész mai héber betűkkel és héber nyelven: (Királyok könyve II. 17/24).

וַיְבִי אֱלֹהִים לְאַחַד מִלְּבָבָא
וַיִּבְרָא אֱמֶלֶךְ וַיִּבְרָא אֱמֶלֶךְ וַיִּבְרָא אֱמֶלֶךְ

Ugyanezen rész magyar fordításban:

„És hozott Assur királya embereket Bábélból és betelepítette Somron városaiba Izrael fiai helyett” (Királyok könyve II. 17/24).

A korai héber történelemben szereplő betű-típusok*

Legrégebbi kanaánita sémi**	𐤀𐤁𐤂𐤃𐤄𐤅𐤆𐤇𐤈𐤉𐤊𐤋𐤌𐤍𐤎𐤏𐤐𐤑𐤒𐤓𐤔𐤕𐤖𐤗𐤘𐤙𐤚𐤛𐤜𐤝𐤞𐤟𐤠𐤡𐤢𐤣𐤤𐤥𐤦𐤧𐤨𐤩𐤪𐤫𐤬𐤭𐤮𐤯𐤰𐤱𐤲𐤳𐤴𐤵𐤶𐤷𐤸𐤹𐤺𐤻𐤼𐤽𐤾𐤿𐥀𐥁𐥂𐥃𐥄𐥅𐥆𐥇𐥈𐥉𐥊𐥋𐥌𐥍𐥎𐥏𐥐𐥑𐥒𐥓𐥔𐥕𐥖𐥗𐥘𐥙𐥚𐥛𐥜𐥝𐥞𐥟𐥠𐥡𐥢𐥣𐥤𐥥𐥦𐥧𐥨𐥩𐥪𐥫𐥬𐥭𐥮𐥯𐥰𐥱𐥲𐥳𐥴𐥵𐥶𐥷𐥸𐥹𐥺𐥻𐥼𐥽𐥾𐥿
Fönícia:	X W 9 P T 7 0 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100
Korai (paleo) héber:	* W 9 P T 7 0 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100
Korai (paleo) héber kurzív:	A V 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100
Arameus héber:	X W 9 P T 7 0 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100
Moabita:	X W 9 P T 7 0 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100
Héber i.e.IV.-II.:	𐤀𐤁𐤂𐤃𐤄𐤅𐤆𐤇𐤈𐤉𐤊𐤋𐤌𐤍𐤎𐤏𐤐𐤑𐤒𐤓𐤔𐤕𐤖𐤗𐤘𐤙𐤚𐤛𐤜𐤝𐤞𐤟𐤠𐤡𐤢𐤣𐤤𐤥𐤦𐤧𐤨𐤩𐤪𐤫𐤬𐤭𐤮𐤯𐤰𐤱𐤲𐤳𐤴𐤵𐤶𐤷𐤸𐤹𐤺𐤻𐤼𐤽𐤾𐤿𐥀𐥁𐥂𐥃𐥄𐥅𐥆𐥇𐥈𐥉𐥊𐥋𐥌𐥍𐥎𐥏𐥐𐥑𐥒𐥓𐥔𐥕𐥖𐥗𐥘𐥙𐥚𐥛𐥜𐥝𐥞𐥟𐥠𐥡𐥢𐥣𐥤𐥥𐥦𐥧𐥨𐥩𐥪𐥫𐥬𐥭𐥮𐥯𐥰𐥱𐥲𐥳𐥴𐥵𐥶𐥷𐥸𐥹𐥺𐥻𐥼𐥽𐥾𐥿
Isalash:	𐤀𐤁𐤂𐤃𐤄𐤅𐤆𐤇𐤈𐤉𐤊𐤋𐤌𐤍𐤎𐤏𐤐𐤑𐤒𐤓𐤔𐤕𐤖𐤗𐤘𐤙𐤚𐤛𐤜𐤝𐤞𐤟𐤠𐤡𐤢𐤣𐤤𐤥𐤦𐤧𐤨𐤩𐤪𐤫𐤬𐤭𐤮𐤯𐤰𐤱𐤲𐤳𐤴𐤵𐤶𐤷𐤸𐤹𐤺𐤻𐤼𐤽𐤾𐤿𐥀𐥁𐥂𐥃𐥄𐥅𐥆𐥇𐥈𐥉𐥊𐥋𐥌𐥍𐥎𐥏𐥐𐥑𐥒𐥓𐥔𐥕𐥖𐥗𐥘𐥙𐥚𐥛𐥜𐥝𐥞𐥟𐥠𐥡𐥢𐥣𐥤𐥥𐥦𐥧𐥨𐥩𐥪𐥫𐥬𐥭𐥮𐥯𐥰𐥱𐥲𐥳𐥴𐥵𐥶𐥷𐥸𐥹𐥺𐥻𐥼𐥽𐥾𐥿
Siloach:	X W 9 P T 7 0 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100
Lachish:	X W 9 P T 7 0 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100
Syria:	𐤀𐤁𐤂𐤃𐤄𐤅𐤆𐤇𐤈𐤉𐤊𐤋𐤌𐤍𐤎𐤏𐤐𐤑𐤒𐤓𐤔𐤕𐤖𐤗𐤘𐤙𐤚𐤛𐤜𐤝𐤞𐤟𐤠𐤡𐤢𐤣𐤤𐤥𐤦𐤧𐤨𐤩𐤪𐤫𐤬𐤭𐤮𐤯𐤰𐤱𐤲𐤳𐤴𐤵𐤶𐤷𐤸𐤹𐤺𐤻𐤼𐤽𐤾𐤿𐥀𐥁𐥂𐥃𐥄𐥅𐥆𐥇𐥈𐥉𐥊𐥋𐥌𐥍𐥎𐥏𐥐𐥑𐥒𐥓𐥔𐥕𐥖𐥗𐥘𐥙𐥚𐥛𐥜𐥝𐥞𐥟𐥠𐥡𐥢𐥣𐥤𐥥𐥦𐥧𐥨𐥩𐥪𐥫𐥬𐥭𐥮𐥯𐥰𐥱𐥲𐥳𐥴𐥵𐥶𐥷𐥸𐥹𐥺𐥻𐥼𐥽𐥾𐥿
Assúr:	𐤀𐤁𐤂𐤃𐤄𐤅𐤆𐤇𐤈𐤉𐤊𐤋𐤌𐤍𐤎𐤏𐤐𐤑𐤒𐤓𐤔𐤕𐤖𐤗𐤘𐤙𐤚𐤛𐤜𐤝𐤞𐤟𐤠𐤡𐤢𐤣𐤤𐤥𐤦𐤧𐤨𐤩𐤪𐤫𐤬𐤭𐤮𐤯𐤰𐤱𐤲𐤳𐤴𐤵𐤶𐤷𐤸𐤹𐤺𐤻𐤼𐤽𐤾𐤿𐥀𐥁𐥂𐥃𐥄𐥅𐥆𐥇𐥈𐥉𐥊𐥋𐥌𐥍𐥎𐥏𐥐𐥑𐥒𐥓𐥔𐥕𐥖𐥗𐥘𐥙𐥚𐥛𐥜𐥝𐥞𐥟𐥠𐥡𐥢𐥣𐥤𐥥𐥦𐥧𐥨𐥩𐥪𐥫𐥬𐥭𐥮𐥯𐥰𐥱𐥲𐥳𐥴𐥵𐥶𐥷𐥸𐥹𐥺𐥻𐥼𐥽𐥾𐥿
Ptolemaios:	X W 9 P T 7 0 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100
Samaritan:	X 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100
Elephantine:	6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100
Nabateus:	𐤀𐤁𐤂𐤃𐤄𐤅𐤆𐤇𐤈𐤉𐤊𐤋𐤌𐤍𐤎𐤏𐤐𐤑𐤒𐤓𐤔𐤕𐤖𐤗𐤘𐤙𐤚𐤛𐤜𐤝𐤞𐤟𐤠𐤡𐤢𐤣𐤤𐤥𐤦𐤧𐤨𐤩𐤪𐤫𐤬𐤭𐤮𐤯𐤰𐤱𐤲𐤳𐤴𐤵𐤶𐤷𐤸𐤹𐤺𐤻𐤼𐤽𐤾𐤿𐥀𐥁𐥂𐥃𐥄𐥅𐥆𐥇𐥈𐥉𐥊𐥋𐥌𐥍𐥎𐥏𐥐𐥑𐥒𐥓𐥔𐥕𐥖𐥗𐥘𐥙𐥚𐥛𐥜𐥝𐥞𐥟𐥠𐥡𐥢𐥣𐥤𐥥𐥦𐥧𐥨𐥩𐥪𐥫𐥬𐥭𐥮𐥯𐥰𐥱𐥲𐥳𐥴𐥵𐥶𐥷𐥸𐥹𐥺𐥻𐥼𐥽𐥾𐥿

Fenti „ábécé” sorrendbe szedett írásfajták csak a közel-kelet héber, vagy a héber íráshoz közelálló írásjeleket tartalmazzák és azok közül is csak azokat, amelyek a mózesi kor körüli időkben és földrajzilag is a közel-kelet azonosított területein voltak használatosak. A Syr és Assúr betűk még az i.sz. IV. században is használatban voltak, de pontos keletkezési idejükről adat nem került elő.

*Valamennyi betűre vonatkozó megjegyzés: A betűk formája változó, az írójától, az írás földrajzi helyétől és időpontjától függően.

** A legrégebbi kanaánita-sémi írás csak lepusztult karcolásos állapotban került elő. Ezért e jeleket át kellett rajzolni.

Források:

Biblia. Makkabi Kiadó 1997.

Szabolcsi Miksa: A zsidók egyetemes története. Phönix kiadás 1907.

S. Dubnov: A zsidóság története. Tabor kiadás 1943.

Kőszeghy M.: Cserép-levelek. Új Mandátum kiadó 2003.

Kéki Béla: Az Írás története. Vince kiadó 2002.

Ada Yardeni: A héber írás története. Carta Jeruzsálem kiadó 1997

Holt tengeri tekercesek fényképről

Válogatás a világhálón fellelhető, korábban elérhetetlen óriási tömegű amorf anyagból, többek között a holt-tengeri iratanyagokból és más, ez ideig ismeretlen írásokból. A számítógép nélkülözhetetlen segítségemre volt az irat anyag feldolgozásában és természetesen a sok évtizedes saját szerzői gondolat kombinációimat is beleszöttem ezen tanulmányba.

Lektorálta:

Karasszon István professzor

Értékelte:

Prof. Dr. Schőner Alfréd főrabbi-rektor

OR-ZSE Budapest

„Gratulálok. Kol Hákávod”

Karasszon István professzor

Biblia Múzeum Budapest

„Igen jó munkának tartom. Gratulálok”

Assaf Deutsch professzor

Bar-Ilan University Israel

„It is very impressive and professional”